

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ФЕНОМЕНИ КАЯТТЯ ТА СПОКУТИ В ІСТОРІЇ ТА ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ»

Міжнародна конференція «Феномени каяття та спокути в історії та художній літературі» пройшла на базі Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка 10 грудня 2021 року. Організаторами виступили Науково-дослідний центр вивчення історії релігії та Церкви імені Лазаря Барановича та кафедра української мови і літератури НУЧК. У заході взяло участь понад 40 учених із чотирьох європейських країн.

Тема конференції обумовлена роздумами організаторів про психологію сучасної людини в ковідному та карантинному просторі. Останні роки принесли світові багато втрат і випробувань, викликів цифрової реальності та усамітнення, тож міркування про каяття та спокуту актуальні для особистості, яка не просто виживає в цьому світі, але й працює, творить, досліджує. Запрошення до конференції мало потужний розголос, відгукнулося багато вчених, і конференція пройшла на гідному науковому рівні – у відповідності до значених умов – на платформі Zoom.

Пленарне засідання відкрили перший проректор НУЧК доктор історичних наук, професор **Володимир Олександрович Дятлов** та директор Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського кандидат історичних наук, професор **Олександр Борисович Коваленко**. Обидва професори зазначили, що проведення історико-філологічних конференцій в останні десять років стало гарною традицією НУЧК та, зокрема, Науково-дослідного центру вивчення історії релігії та Церкви імені Лазаря Барановича, який, завдяки його науковому секретареві **Віталію Вікторовичу Шумілові** та іншим співробітникам Центру, зокрема, **Світлані Михайлівні Шуміло**, щороку пропонує дві конференції: для вчених і для аспірантів і магістрів, надає можливість видати матеріали цих конференцій та в такий спосіб підтримує науковий потенціал істориків і філологів. Володимир Дятлов зауважив також, що тема конференції надзвичайно актуальна в нашому сьогоденні й закликає суспільство замислитися над проблемами особистості та її внутрішнім зростанням.

На пленарному засіданні виступили доктор філологічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди **Наталія Микитівна Левченко**, у доповіді «Варіативність мотиву боротьби Христа з дияволом у творах давньої української літератури» йшлося про дидактичні настанови щодо протистояння добра і зла, духовного й тілесного, небесного й земного, високого й низького, сакрального й профанного у бутті людини, реалізовані давніми українськими письменниками старокиївського періоду в образах праведника й грішника – Авеля й Каїна; Бориса, Гліба й Святополка, світла й темряви. Доповідачка наголосила, що моральні настанови формувалися шляхом пізнання, тлумачення й розуміння Святого Письма, наслідування Христа, який є втіленням Слова Божого, Логосу й Бога-Отця.

Тетяна Леонідівна Вілкул, доктор історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України виступила з доповіддю «Терміни “покаяние” та “покаяти ся” у Повісті временних літ». Слова «покаяние» та «покаяти ся» трапляються у літописі порівняно в небагатьох статтях. Загалом нараховується лише трохи більше десятка контекстів, що означає, що ними не розмінювалися в буденних описах. Початковий давньоруський літопис, на відміну від джерел другої половини XII та XIII ст., практично не вживає слово «покаяние» в описах діянь князів. Єдиним винятком є фігура Володимира Святославича, коли освітлювалася найважливіша для історії Русі, з точки зору середньовічних авторів, подія хрещення. У всіх інших випадках книжники, схоже, намагалися уникати імен князів у тих пасажах, де експліцитно згадувалися «покаяние» та «покаяти ся».

Петро Васильович Білоус, доктор філологічних наук, професор, виступив із доповіддю «Символіка гріха і спокути у повчаннях Серапіона (XIII ст.)». Серапіону (пом. 1275 р.) належить 5 повчань, створених під впливом київських літературних традицій. У них ідеться про гріхи його сучасників: «розбійництво», «лихварство», «ненависть», «перелюб», «лихослів'я», «пияцтво», дотримання старої (поганської) віри. Проповідник застерігає грішників «карою Божою», але дає надію, що їхні гріхи можуть бути прощені, якщо вони «покаються сердечно». Означення гріхів та спокути у повчаннях Серапіона є символічними й витриманими у душі середньовічної естетики.

Юрій Володимирович Пелешенко, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України виступив із доповіддю «Відгомони західноєвропейських покутницьких рухів в українському фольклорі». У XIV–XV ст. в Україні, як і в усій Європі, посилюється інтерес до творів есхатологічного характеру, що пов'язане як з епідеміями та природними катаклізмами, так і з очікуванням кінця світу наприкінці XV ст. У Західній Європі рухи покутників-флягелятів популяризують низку апокрифів, зокрема, «Лист небесний», «Сон Богородиці», «Плач Богородиці», «Слово про дванадцять п'ятниць». Відгомони цих апокрифічних текстів виразно виявляються в українських духовних віршах, деяких народних думах, піснях і легендах.

Богдана Семенівна Криса, доктор філологічних наук, професор Львівського національного університету ім. Івана Франка виступила з доповіддю «Божий дар “вільної волі” в інтерпретації Кирила Транквіліона Ставровецького». У розвідці зроблено спробу розглянути проблему «вільної волі» як основний внутрішній сюжет творчості Кирила Транквіліона Ставровецького, що з особливою повнотою прочитується в його «Перлі многоцінному» (Чернігів, 1646). Означивши «вільну волю», або «самовластіє», як людську можливість вибирати добро, Кирило наголошує на двоякій природі цього Божого дару, в якому таїться і життя, і смерть людини, тому розумна сила людської душі, за призначенням її Творця, сторожує над людським вибором. І якщо загальний контекст богословської й риторичної традиції завжди опосередковував зв'язок автора зі Святим Письмом і з реальністю, у якій йому доводилося писати й видавати свої праці, то вишукана композиція останньої книги забезпечує і виразне відлуння традиційних мотивів, і їх авторський вибір, у якому, власне кажучи, проявляється його «амовластіє».

Архiepіскоп Ігор Ісиченко, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри історії української літератури Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна виступив із доповіддю на тему «Покутні вірші “Богогласника”» (1790)». Видана у Почаївському василіянському монастирі збірка метафізичних віршів «Богогласник» містить дев'ять покутних віршів. Вони засвідчують послідовну орієнтацію авторів на східну, візантійську духовну традицію. Розробляються мотиви 50-го псалма «Помилуй мене, Боже», приписуваного пророкові Давиду, вводиться мотив покарання грішників у пекельній безодні, а самоаналіз персонажа набуває форми діалогу душі й тіла. Порятунком від пекельного вогню шукається в дарі сліз, пролитих у покаятній молитві.

Тетяна Олександрівна Ісаченко, доктор філологічних наук, головний науковий співробітник сектору вивчення особливо цінних фондів Центру дослідження проблем розвитку бібліотек Російської державної бібліотеки виступила із доповіддю «В сутності, весь мир уже знаходиться в “Обществе Достоевского...”» (К 200-летию со дня рождения писателя)» (доповідь було виголошено російською мовою). Виступ присвячено «мові думки» Ф.М. Достоевського (вираз Б.Н. Тихомирова). Аналізувалися концепти «покаяння», «каяття», «еволюція» та «перетворення», які в «Пушкінській промові» Достоевський переломлює у рух, пов'язаний з пошуком національного ідеалу. Події столітньої давності, що «приголомшили світ», змушують звертатися до пророцтв Достоевського, які у Великодньому квітні 1923 р. майже дослівно були повторені генералом М.К. Дітеріхсом у зверненні до військових частин та цивільних біженців військового табору в Північному Китаї, які вимушені були рятуватися від більшовицької влади.

Після пленарного засідання учасники конференції розділилися на п'ять секцій за історичними періодами: «Феномени каяття та спокути в середньовіччі», «Феномени каяття та спокути в літературі та історії доби Бароко», «Феномени каяття та спокути в літературі XIX – початку XX ст.», «Феномени каяття та спокути в літературі другої половини XX – початку XXI ст.» та секція «“Подолання минулого” на пострадянському просторі». На останній секції особливо актуально прозвучала доповідь **Надії Георгіївни Колошук**, доктора філологічних наук, професора, професора кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Волинського національного університету ім. Лесі Українки на тему «Чи можливе каяття “червоної людини” у час second-hand?» Мотиви каяття та спокути у нефікційних текстах є виразними маркерами радикальної зміни епох, а саме ментальної зміни – метаноїї. У їхньому питомому значенні ці мотиви наявні практично в кожному значному нефікційному тексті від початків розвитку європейської літератури. Розуміння таких текстів не завжди адекватне, оскільки провокує звинувачення проти автора, який наважився зізнатися в чомусь неблаговидному й засудити своє минуле та не визнані суспільством злочини (це й породжує дисидентство). Нові книги табірної прози (зокрема книги О. Сенцова та С. Асєєва) продовжили цю традицію. Їхні оповіді не пропонують читачам простих відповідей на одвічне питання, звідки береться в людині зло, чому воно вибухає у виявах масового насильства, у злочинах проти людяності. Однак нинішня поява цих книг одразу

після подій відкриває обнадійливу перспективу – раніше в нашій історії такі свідчення десятиліттями залишалися невідомими ширшому загалові. Мотиви каяття і спокути у значенні метанойї – на першому плані у нефікційних свідченнях наших сучасників.

Після секцій пройшов круглий стіл, на якому, окрім підбиття підсумків роботи кожної секції та заходу в цілому, було оголошено про видання матеріалів конференції у фаховому з історії та літературознавства журналі «Сіверянський літопис» протягом 2022 року.

Марина Каранда

